

YÜKSEK BİNALARDA BİÇİMLENME VE ÇEVRE İLİŞKİLERİNİN DEĞİŞİMİ

Nuran ZEREN
Ahsen ÖZSOY
Nur ESİN

İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi
Taşkışla 80191
İstanbul

ÖZET

Bu bildiride yüksek binaların başlangıcından bugüne kadar biçimlenmeyi etkileyen faktörlere bağlı olarak tipolojik evriminin incelenmesi; kavramsal çerçevenin ortaya konulması; biçimi etkileyen mimari akım, teknoloji, işlev, müşteri isteği vb. gibi faktörlerin tartışılması ve çevre ilişkilerindeki değişimin örneklerle sunulması amaçlanmaktadır.

İnsan eli ile oluşturulan yapay çevrenin temel bileşenlerinden olan binaların kitle biçimini ve boyutunu binanın yüklendiği işlev, malzeme ve teknoloji, o dönemde geçerli olan stiller (mimari görüşler) ve müşteri isteği gibi faktörlerin etkilediği bilinmektedir. Binalar yüklendikleri işlevi yerine getirirken biçimleri ve boyutları ile kendilerine ve içinde buldukları çevreye değişik anlamlar kazandırabilirler, toplum içindeki çeşitli güçleri ve toplum yaşantısını mekâna yansıtırılar. Antik çağdan bu yana tanrısal gücü simgeleyen tapınaklar ve kuleler, yönetimin gücünü belirleyen anıtlar ve anıtsal nitelikli yapılar, saraylar, savunma gücünü belgeleyen kaleler, toplum içindeki etkili bireysel güçleri vurgulayan şatolar, konaklar, ekonomik ve kurumsal gücü, teknolojik gelişmeleri kanıtlayan yüksek binalar bu bağlam içinde değerlendirilebilir.

Yüksek binalarda biçimlenmeyi etkileyen temel verilerin teknoloji (asansör, strüktür, yangından korunma, aydınlatma, havalandırma, vb.), geçerli akımlar (Klasik, Neo-Gotik, Art-Deco, Brütalist, Geç-Modern, Post-Modern, vb.), yüklendiği işlev (savunma, din, ticaret, barınma, vb.), Müşteri istekleri (güç, kapital, vb.) gibi çok çeşitli boyutları olduğu görülmektedir.

Yüksek binalardaki biçimlenme çeşitliliğine paralel olarak, kullanılan kavramların da oldukça geniş bir yelpaze oluşturdıkları görülmektedir. Bu kavramlara ilişkin bazı örnekler şöyle sıralanabilir (Jencks, 1980).

- Göğe batan (skypricker) grubu: gök pagodası (skypagoda), gök iğnesi (skypin), gök kolonu (skycolumn), gök kulesi (skytower),
- Gök kazıyan (skyscraper) grubu: gök bıçağı (skyknife), gök kaması (skywedge), gök aynası (skymirror), gök kesici (skycutter), gök kazıyıcı (skyscratcher), gök dağı (skyberg),
- Gök şehirleri(skycities) grubu: gök anıtları (sky temples), gök kondular (skysauatters), gök taşları (skycrowns), gök tüpleri (skytubes), gök damlaları (skyblobs).

Yüksek binalardaki heterojenliğe bir anlam ve mantık kazandırmak için temel bir tipoloji benimsenmesi gereklidir. Böyle bir sınıflama evrimsel aşamalara bağlı olarak aşağıdaki gibi yapılmıştır (Wiseman, 1970 (Jenks, 1980).

1. Preskyscraper (1849-70) : Esas elemanların var olduğu, ancak bir binada birleşmediği aşama,
2. Erken dönem (1868-70): Dört temel elemanın (asansör, strüktür, yeterli yükseklik, ticaret fonksiyonu) var olduğu, ancak daha eski kompozisyon özelliklerinin kullanıldığı aşama,
3. Düz çatılı dönem (1878-1920),
4. Kolon binanın üç parçalı dönemi (1880 den bugüne),
5. Kule dönemi, ayrı (1888), birleşik (1911) ve geri çekilmiş (1916),
6. Geri çekilme dönemi (1916 yarısından günümüze),
7. Çoklu blok dönemi (Rockefeller Center (1930)dan günümüze,

Ancak bu geniş tipolojik sınıflama yüksek binaların -yalın olmayan- karmaşık formları nedeniyle yeterli olmayabilir. Daha farklı bir tipolojik şemadan hareket etmek gerektiğinde daha karmaşık biçim, teknoloji vb. gibi yönlerden desteklemek gereği ortaya konmuştur (Jencks, 1980).

Başlangıç olarak üç temel plan tipinden söz etmek olasıdır.

1. Sirkülasyon çekirdeğinin merkezde olduğu, merkezi (centralised),
2. Sirkülasyon çekirdeğinin merkezin dışında, bazen de kenarlara yakın olduğu, uzunlamasına (longitudinal),
3. Sirkülasyon noktalarının değişik şekillerde yerleştiği, bütünleşik (compound) plan tipleri.

Merkezi biçim dikili taş, kule ve piramitlerden gelişmiş ve savunma kulesi, çan kulesi gibi işlevlerle kullanılan bir bina tipi haline gelmiştir. Göğe batan tipler ve birçok varyantı, gök pagodaları, gök iğneleri bu gruba örnek olarak sayılabilir.

Uzunlamasına biçimlenen binalar yüzeylerin birleşim şekilleri, stiller ve fonksiyondan etkilenen, bir dilim halinde yükselen, alçalan, daralan ve eğrilen örneklerdir. Çift taraflı koridor ve ışık boşluklarının çeşitlemelerini X, L, T, U, H, E ve I tipi planlarda gruplamak mümkündür.

Bütünleşik yüksek binalar ya da gök şehirleri, üçüncü esas gruptur ve otuzlu yılların Rockefeller Center'ından beri popülerliğini korumaktadır. Bu kapsamdaki çok bloklu çözümlerin tarihsel öncülerine örnek olarak, 72 kulesi ile on dördüncü yüzyılın San Gimignano'su gösterilebilir. Birleşik kuleler, ikili kuleler ve gruplaşmış kuleler farklı morfolojik tiplere örnek olarak verilebilir.

Çevre ile ilişkiler açısından incelendiğinde, tek binadan bina gruplarına yönelen değişimle birlikte tasarım çözümlerinin şehir yaşamına katkıda bulunacak çevre düzenine, ortak kullanımlı, açık, yarı açık ve kapalı mekânları içerdiği gözlenmektedir. Bu mekânlarda şehir yaşamının yıpratıldığı sosyal ve kültürel etkileşimi olumlu yönde güçlendirecek ortak dinlenme, eğlenme ve spora yönelik işlevler geliştirilirken çeşitli bitki, su, ışık ve plastik (heykel) elemanların kullanımı ile görsel yönden çekici bir kent peyzajı sağlanmaya çalışılmaktadır. Bina cephelerindeki geriye çekilmelerle oluşturulan balkon, teras gibi mekânlara getirilen bitkisel vd. düzenlemelerle yüksek bina yaşamında topraktan kopmanın yarattığı olumsuz psikolojik etkinin bir ölçüde azaltıldığı düşünülmektedir.

Tüm gelişmeler şehirlerde yüksek bina kararını izleyen aşamalarda, gerek kent yaşamının devamlılığı, gerekse şehirselleşmenin bütünlüğü açısından biçimlenme kararlarının önemini göstermekte ve mimarına şehri kullananlar açısından da sorumluluklar getirmektedir.

REFERANSLAR

Jencks, Charles (1980), *Skyscrapers - Skycities*, Academy Editions.

McQuade, W. (May 1989), The High Rise of Kohn Pederson Fox, Architecture, Sa. 121-127.

Freeman, A., (May 1988), A Tale of Four New Towers and What They Tell of Trends, Architecture, Sa. 125-131.

Anon., (May 1989), Shin Kobe Oriental City C3, *The Japan Architect*, 383, Sa. 47-52.

Anon., (Nov. Dec. 1978), 'Nikken Sekkei: All-round Architectural Giant, The Japan Architect, 259-260.

Anon., (April 1986), Rong-Kong and Shanghai Bank (Special Issue) *The Architectural Review*, No. 1070.

Ghirardo, D., (August 1988), Towers of trumped-up power, The Architectural Review, No.1098, Sa. 63-65.

Anon., (June 1987), OUB Centre, The Japan Architect 362, Sa. 10-16.

Anon., (June 1987), City Telecommunication Centre, *The Japan Architect* 362, Sa. 17-19.

Ellis, John, (Nov.1988), Codes and Controls, The Architectural Review, No.1101, Sa. 79-85.

Dillon, David, (Jan 1988), A Sibling but Far from a Twin, *Architecture*, Sa. 50-55.

Stubbs, M.M., Douglas, E.G., (Jan 1988), The Architect as Catalyst; A Can History, Architecture, Sa. 108-115.

Heck, Sandy, (Feb. 1987), NY NJ Waterfront development, The Architectural Review, No.1080, Sa. 75-81.

Goldstein, B., (Dec. 1987), LA and Beyond, The Architectural Review, No.1090, Sa. 80-82.

Anon., (April 1988), Recent High Rise Projects by Kohn Pederson Fox, Architecture and Urbanism.

Anon., (August 1987), Umeda Center Building, The Japan Architect, 364, Sa. 50-55.